

لوازم راحتی در عالم برزخ از دیدگاه روایات

فرشته چراغی^۱

^۱. طلبه پایه پنجم، حوزه علمیه ریحانه الرسول دلفان

چکیده

از دیدگاه دین اسلام، زیست انسان مختص به زندگی دنیوی نمی باشد و روح انسان پس از مرگ نیز به حیات خود ادامه می دهد و کیفیت زندگی پس از مرگ دنیوی، بستگی به اعمال فرد در همین دنیا دارد. هرچقدر که انسان اعمال صالح بیشتری در این دنیا انجام داده باشد، در عالم پس از مرگ زندگی بهتری خواهد داشت و هرچقدر اعمال ناپسند بیشتری انجام داده باشد، بیشتر دچار عذاب می شود. در روایات متعدد از عالم پس از مرگ به عنوان عالم برزخ تعبیر شده است، که حد فاصل دنیا و آخرت است. با توجه به موارد گفته شده و اهمیت عالم برزخ، در این پژوهش، ویژگی های عالم برزخ و همچنین عوامل و لوازمی که باعث راحتی و کاسته شدن عذاب در این عالم می شود، از دیدگاه روایات بررسی شده است.

با توجه به مطالعات صورت گرفته و کاوش روایات، برخی از اعمال دنیوی که باعث راحتی در عالم برزخ می شود؛ شهادت، شجاعت، مؤمن بودن، ولایت اهل بیت (ع)، خواندن نماز شب، صبور بودن در سختی ها و.... می باشد. این پژوهش به روش کتابخانه ای (مروری) انجام گرفته است و شیوه ی گردآوری داده ها نیز اسنادی می باشد.

کلیدواژه ها: لوازم، راحتی، برزخ، قبر

بحث از عالم برزخ یک مسئله حیاتی است، چرا که قرآن می‌فرماید: هر کسی مرگ را می‌چشد و... انسان مدام در این است که بداند چه عواملی سبب کاهش عذاب و راحتی در عالم برزخ می‌شود و چه کند که فشار قبر او کاهش یا رفع شود. در آیات و روایات زیادی به بحث عالم برزخ و متفاوت بودن زندگی افراد در آن پرداخته شده است. در انسان این ترس ایجاد می‌شود که نکند جزو افرادی باشد که شرمنده خدا و رسولش هستند، چرا که قرآن می‌فرماید: «هرکس ذره ای کار خیر کند آن را می‌بیند و هرکس ذره ای کار بد و شر کند آن را می‌بیند» (زلزال: ۷-۸) حساب مثقال و ذره است و شوخی بردار نیست. در جایی دیگر می‌فرماید: «آیا کسی که (باطاعت و عبادت) از خشنودی خدا پیروی کرده همانند کسی است که به سبب ناخشنودی خدا دچار سقوط معنوی شده است؟» (آل عمران: ۱۶۲) بنابراین انسان مدام به دنبال راه هایی برای راحتی و آسایش خود در عالم دیگر است. امام علی (علیه السلام) در نهج البلاغه می‌فرماید: «پس همانا خدای مهربان شما را بیهوده نیافرید و به حال خود وانگذاشت و... و از اعمال شما با خبر است» (دستی، نهج البلاغه، خطبه ۸۶، ص ۱۹۷)

بنابراین در پژوهش حاضر که به صورت کتابخانه ای انجام شده است، در حد توان به بررسی «لوازم راحتی در عالم برزخ از دیدگاه روایات» پرداخته ام.

پژوهش های متعددی نیز در رابطه با عالم برزخ نوشته شده اند، از جمله: خزعلی و گرمارودی (۱۳۹۰)، به بررسی حیات برزخی از دیدگاه آیات و روایات پرداخته اند. رستمی زاده و محمدی (۱۳۹۲)، پژوهشی تحت عنوان واکاوی حقیقت عالم برزخ انجام داده اند. مختاری و نجفی (۱۳۹۷)، در پژوهشی مرگ برزخی از منظر قرآن کریم را بررسی کرده اند. فیروزی (۱۳۹۵)، حیات برزخی در قرآن و روایات را نوشته است. خانگلی زاده (۱۳۹۳)، پژوهش حقیقت برزخ از منظر قرآن و روایات معصومین را انجام داده اند. سیدالنکی (۱۳۹۹)، پژوهشی با عنوان بررسی ماهیت عذاب در عالم برزخ از واکاوی آیات و احادیث را منتشر کرده است و...

اما در هیچ کدام از پژوهش های انجام شده مشخصاً به بررسی لوازم راحتی در عالم برزخ از دیدگاه روایات پرداخته نشده است.

مفهوم شناسی

لوازم: به معنی ابزارها، ابزار، افزار است و مترادف آن اثاث، اثاثه، وسایل، تجهیزات مایحتاج و... است. (دیکشنری آبادیس) در مورد معنی اصطلاحی واژه لوازم اشاره‌ی خاصی نشده است، اما به طور کلی می‌توان برداشت کرد که لوازم، چیزها و ابزار ضروری است که در طول زندگی موردنیاز انسان است.

راحتی: کلمه راحت در لغت به معنی آسودگی، آسایش و استراحت بیان شده است. (معین، فرهنگ فارسی، ص ۵۱۶) در جای دیگر کلمه‌ی راحتی را مترادف آرامش و آرمیدگی و متضاد ناراحتی و تعب دانسته‌اند. (دیکشنری آبادیس) معنی اصطلاحی این واژه نیز به دلیل راحتی فهم آن، بیان خاصی در فرهنگ لغت‌ها نشده است.

برزخ: در لغت به معنای چیزی است که حائل بین دو شیء باشد. (علامه طریحی، مجمع البحرین، ص ۴۳۰) و در جایی دیگر همین معنا مورد تأکید قرار گرفته و گفته‌اند کلمه برزخ به معنای آن چیزی است که حد و مرز باشد بین دو چیز و مراد از آن در قیامت، آن چیزی است که حائل بین انسان و عالم قیامت و رسیدن به درجه‌ی اعلا در قیامت باشد. (راغب اصفهانی، مفردات طبع قدیم، ص ۴۱) و همچنین در جایی دیگر همین معنا با توضیح بیشتری مورد تأکید قرار گرفته و گفته شده برزخ چیزی است که مانع بین دو شیء باشد و نیز برزخ مابین دنیا و آخرت است؛ از وقت مردن تا برپایی قیامت. پس هرکس از دنیا رفت وارد عالم برزخ می‌شود. (جوهری، صحاح اللغة، ج ۳، ص ۱۲۵)

معنای اصطلاحی این کلمه را علمای شیعه و سنی طوری معنا کرده‌اند که ارتباط خاصی با معنای لغوی دارد. برخی گفته‌اند عذاب قبر عذابی است که در برزخ حاصل می‌شود. مقصود از آن مابین موت و عالم قیامت است و این مسئله مورد اتفاق علما است، از گذشته تا به حال و ملت‌ها هم این را انکار نکرده‌اند، جز عده‌ی خیلی کمی که حرفشان مورد اعتنا نیست، زیرا انعقاد اجماع مسلمین از گذشته تا به حال منکر وجود روایات متواتره آن تواتر لفظی نیستند، مگر عده‌ی خیلی کمی که قابل شمارش نیستند و اکثر اثبوت برزخ را تأیید می‌کنند. (شیخ بهائی، اربعین، ج ۳۹، ص ۴۸۷)

۱- فلسفه‌ی وجود عالم برزخ چیست؟

سؤال‌ی که پیش می‌آید این است که فلسفه‌ی وجود عالم برزخ چیست؟. فلسفه‌ی زندگی دنیا مشخص است، برای آزمایش و رشد است و فلسفه‌ی قیامت نیز مشخص است، چون برخی در قیامت یا در نعمت هستند یا برخی

در عذاب به سر می برند. اما فلسفه ی برزخ چیست؟ چرا باید عالم برزخ وجود داشته باشد؟ به این سؤال به صورت مختصر می پردازیم. برخی چنین گفته اند:

الف) یکی از فواید برزخ فرصت دادن خداوند است. برای جبران کردن اعمال متوفی به دست بازماندگان، اگر کسی مدیون خدا و خلق باشد می تواند وصیت کند که ورثه وظیفه ی او را انجام دهند تا مؤاخذه و عقاب از متوفی رفع شود. (شریفی سبزواری، معاد در نگاه وحی و فلسفه، ص ۲۹۰)

ب) وجود انسان در عالم برزخ سبب علو درجات و یا بخشش گناهان او می شود. ممکن است از طرف مؤمنین و بازماندگان آن قدر هدایا برای او بفرستند که او یا اهل نجات شود و یا تخفیف زیادی در گناهان او داده شود. (سجادی دره صوفی، سیری در عالم برزخ و ماهیت زندگی آن)

روایاتی در این زمینه هست، از جمله حدیثی از امام موسی بن جعفر (علیه السلام) که می فرمایند: «هرکس از دوستان و پیروان ما بمیرد و هنوز قرآن را به طور کامل فرانگرفته باشد، در عالم قبر و برزخ قرآن را به او تعلیم می دهند تا خداوند به این وسیله درجاتش را بالا ببرد، چرا که درجات بهشت به اندازه آیات قرآن است، به او گفته می شود بخوان و بالا برو، او می خواند و بالا می رود. (مکارم شیرازی، پیام قرآن، ج ۵، ص ۴۷۵)

بنابراین می توان نتیجه گرفت عالم برزخ لطف و عنایت خداوند در حق بندگان خود است، چه بندگانی که شایسته ی نعمت هستند و چه بندگانی که عقاب در پیش دارند، بندگان نیکوکار با بودن در برزخ علو درجه پیدا می کنند و عذاب دوزخی ها نیز کم می شود.

۲- کیفیت زندگی انسان در عالم برزخ

طبق روایات بسیار انسان ها در عالم برزخ ۳ دسته اند؛ دسته اول مومنین، همان کسانی که شاد و مسرورند. ابی بصیر می گوید از امام صادق (علیه السلام) سؤال کردم ارواح مومنین در چه حالی هستند؟ فرمودند: «در حجره هایی در بهشت (برزخ) از اطعام آن می خورند و از آشامدنی های آن می آشامند و می گویند خدایا قیامت را بیاور و به آنچه برای ما وعده کردی عمل کن و دیگر مومنان را به ما برسان. (مجلسی، بحارالانوار، ج ۶، ص ۶۸)

خداوند در موردشان می فرماید: «آن کسانی که از خدا و رسول خدا اطاعت کنند، پس حقا آنها از افرادی هستند که خدا به آنها نعمت داده از جماعت پیامبران و صدیقین و گواهان و صالحان و به این دسته از مردم نعمت ارزانی شده، رفقای خوبی هستند برای آنها» (نساء: ۷۰-۶۹)

خداوند در بهشت بر نماز شب خوانان تجلی میکند و پاداش آنان را می دهد. (موسوی: نماز شب، کلید حل مشکلات، فصل سوم، آثار و فواید نماز شب)

علامه طباطبایی (ره) نقل می کند که در آغاز ورودم به نجف یک روز در مدرسه ای ایستاده بودم که مرحوم قاضی از آنجا عبور می کردند، چون به من رسیدند دست خود را روی شانه ی من گذاردند و گفتند ای فرزند دنیا می خواهی نماز شب بخوان، آخرت می خواهی نماز شب بخوان. (حسینی تهرانی، معادشناسی، ص ۲۶) و در روایتی از امام رضا (علیه السلام) به طور صریح خواندن نماز شب را موجب در امان بودن از عذاب جهنم و قبر دانسته اند، ایشان می فرمایند: «بر شما باد به خواندن نماز شب، زیرا بنده ای که آخر شب برخیزد و هشت رکعت نافله نماز شب و دو رکعت نماز شفع و یک رکعت نماز وتر بخواند و در قنوتین نماز وتر هفتاد مرتبه استغفار کند، حتماً عذاب قبر و عذاب آتش جهنم در امان خواهد ماند و عمر او طولانی و روزی او زیاد شود» (محدث قمی، سفینه البحار، ج ۷، ص ۱۹۴) بنابراین خواندن نماز شب نیز موجب راحتی در عالم برزخ و امان از عذاب قبر خواهد شد.

۱۰-۳- انجام برخی امور به ظاهر کوچک

از جمله عوامل دیگری که سبب کاهش فشار قبر می شود برخی کارهای به ظاهر کوچک است. البته با وجود اینکه در ظاهر امور کوچکی به حساب می آیند، اما سبب آرامش میت و دور شدن عذاب از او می شوند، از جمله: نهادن دو چوب تر همراه میت، پاشیدن آب روی قبر، درود فرستادن بر محمد و آل محمد (صلی الله علیه و آله). در روایت داریم که روزی رسول خدا از کنار قبری عبور کرد و دریافت که صاحب قبر در عذاب است، چوب تازه ای خواست و آن را دو نصف کرد یکی از آنها را در بالای سر قبر و دیگری را در ناحیه پانهاد و فرمودند تا زمانی که این دو چوب تر و تازه اند عذاب او کاهش می یابد. (مازندرانی، سیری در جهان پس از مرگ، ص ۲۹۹) در رابطه با همین زراه می گوید از امام باقر (علیه السلام) سوال کردم چرا همراه میت چوب تازه می گذارند؟ فرمودند: «همین دوچوب تازه عذاب و حساب قبر را تا مدتی که خشک نشده است دور می کند». در پایان فرمودند: «پس از خشک شدن آن دو چوب نیز عذاب و حساب قبر به سراغ میت نمی رود ان شاءالله» (همان)

امام صادق (ع) درباره پاشیدن آب روی قبر فرمودند: «متوقف می شود فشار قبر و عذاب مادام که آب وجود دارد» (کلینی، اصول کافی، ص ۲۰۰)

در مورد درود فرستادن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اهل بیت (علیه السلام) نیز پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمودند: «بر من بسیار درود بفرستید زیرا درود فرستادن بر من باعث نورانیت قبر شما خواهد بود و همچنین

نوری در صراط و نوری در بهشت برای شما خواهد بود» (مجلسی، بحار، ج ۹۴، ص ۷۰) بنابراین برخی از کارهای کوچک را که باعث کاهش عذاب و فشار قبر می شود را نباید نادیده گرفت و باید به آن پایبند بود.

نتیجه گیری

هدف بنده از انجام این پژوهش همانطور که پیش تر نیز اشاره شد، لوازم راحتی در عالم برزخ از دیدگاه روایات بود. سؤالی که در ذهن شکل گرفت این بود که چگونه می توان در عالم برزخ عذاب کمتر و آسودگی بیشتر داشت؟ در بررسی ها ابتدا پی بردم که یکی از فواید وجود عالم برزخ، فرصت دادن خداوند برای جبران کردن اعمال متوفی است.

بنابریافته ها انسانها در عالم برزخ سه دسته بودند: دسته اول مؤمنین که شادند، دسته دوم کافران که تا روز قیامت در عذاب اند و دسته سوم ارواحی که در بی خبری مطلق اند و چیزی از عذاب و نعمت درک نمی کنند.

همچنین براساس مطالعات صورت گرفته، عوامل رفع عذاب برزخی و قبر عبارت بودند از: ایمان داشتن به خدا و رسولش، شفاعت که شامل شفاعت حضرات معصومین (علیه السلام)، فیض حضور آنان، شفاعت اعمال صالحه و...، شهادت که شهید باریخته شدن اولین قطره ی خونس آمرزیده می شود، خواندن برخی از سوره های قرآن، صبر داشتن در مصیبت و دوری کردن از گناهان، هدیه ها و خیرات بازماندگان برای شخص متوفی، سازش زن با شوهر بد اخلاق و فقیرش که موجب می شود در قیامت با حضرت زهرا (سلام الله علیها) محشور شود، ولایت اهل بیت و پایبندی به دستورات آنان، خواندن نماز شب، انجام برخی از امور به ظاهر کوچک.

پس نتیجه می گیریم که لوازم راحتی در عالم برزخ وجود دارد و انسان با مراعات برخی چیزها و تحمل برخی سختی ها هر چند طاقت فرسا، پاداش های خوبی نصیبش می شود.

روایات بسیاری در مورد کاهش عذاب برزخ و... وجود دارد که در اینجا با توجه به محدودیت عنوان پژوهش و فراوانی روایات برای بیان آن روایات مجال پرداختن به آن وجود نداشت. پیشنهاد بنده این است برای جامعیت موضوع، مطالعات دیگری صورت بگیرد و به پژوهش های دیگری نیز پرداخته شود.

منابع

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

ابن عبدالبر القرطبی، الاستیعاب فی نوادر الاصحاح، بیروت: دارالفکر بیروت.

اصفهانى، راغب، (۱۳۶۳). مجمع مفردات الفاظ قرآن. تهران: مکتبه مرتضویه.

بهائی. اربعین حدیث. قم: جامعه مدرسین.

جوهری، صحاح اللغة، ایران: بی نا.

جمعه حویزی. (۱۳۵۷). تفسیر نورالثقلین. قم: اسماعیلیان.

حسینی، حسین. موادشناسی. تهران: بی نا.

حسینی، حسین. مهرتابان. تهران: انتشارات حکمت.

ری شهری، محمد. میزان الحکمه. بی جا: بی نا.

سید بن طاووس. اقبال الاعمال. بیروت: دارالمکتب الاسلامی

سجادی دره صوفی، حسن. (۱۳۹۱). سیری در عالم برزخ و ماهیت زندگی آن. قم: بی نا، چاپ اول.

شریفی، محمدباقر. (۱۳۶۳). معاد در نگاه وحی و فلسفه فارسی. تهران: دانشگاه تهران.

شبر، سیدعبدالله. تسلیه الفؤاد فی بیان الموت و المعاد. قم: منشورات عزیز.

صدوق. (۱۴۵۶ق). ثواب الاعمال و عقاب الاعمال. قم: دارالشریف الرضی للنشر.

طریحی. مجمع البحرین. تهران: مکتبه مرتضویه، چاپ دوم، جلد اول و دوم.

طوسی. (۱۳۷۰). امالی. قم: دارالعلم.

طبرسی. (۱۳۶۷). مجمع البیان. تهران: ناصر خسرو، جلد اول و دوم.

عاملی، حر. (۱۳۶۳). وسائل الشیعه. قم: اسماعیلیان.

عاملی، محمد بن حسن. المواعظه العدديه (تصحیح آیت الله مشکینی). قم: مرکز نشر هادی.

عاملی، زین الدین. مسکن الفؤاد. قم: آل بیت.

فیض کاشانی، ملاحسین. (۱۳۷۴). المحجه البيضاء. قم: انتشارات جامع مدرسين.

قمی، عباس. (۱۳۷۴). قم: دارالنشر، ج ۷.

کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۶۳). اصول کافی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

موسوی، سید مرتضی. (۱۳۸۷). نماز شب کلید حل مشکلات. قم: انتشارات میثم تمار.

مازندارنی، حبیب الله. (۱۳۷۶). سیری در جهان پس از مرگ. قم: جامعه مدرسين قم.

مکارم شیرازی، ناصر. پیام قرآن. قم: مدرسه امام امیر المومنین، چاپ چهارم.

نوری، میرزا حسین. مستدرک الوسائل. قم: آل البيت

نیشابوری، فتال. روضه الواعظین. قم.